

є звук [ч]. Під час роботи з диференціації звуків [з] та [с] діти утворюють зелені та сині промінчики, [з] та [ж] – зелені та жовті. Також можна запропонувати дітям розподілити по коробочках шишки та жолуді під час роботи з диференціації звуків [ж] та [ш], тверді та м'які предмети під час диференціації твердих та м'яких звуків.

Ефективним та багатофункціональним засобом для використання в корекційно-розвивальній роботі логопеда є сухі басейни, наповнювачами яких можуть бути кришки різного кольору та розміру від пластикових пляшок, камінці для акваріуму, яйця від кіндер-сюрпризів, різні пластмасові декоративні елементи.

На заняттях з використанням елементів сенсорної інтеграції діти насолоджуються тим, що роблять, отримують задоволення від того, що вони чують, бачать, відчувають, смакують, нюхають, мацають. Одночасно використання даної технології сприяє формуванню уявлень про предмети і явища навколишнього середовища. Усе це позитивно впливає на їх розвиток в цілому.

Цілком очевидно, що використання сенсорного матеріалу в корекційно-розвивальній роботі з подолання порушень мовленнєвого розвитку в дітей дошкільного віку має ряд переваг, що робить його використання максимально затребуваним:

- ✓ учитель-логопед має можливість зацікавити дошкільнят, пробудити в них допитливість, завоювати їх довіру і знайти такий підхід або спосіб виконання завдання, при якому навіть буденне стає дивовижним;
- ✓ різноманіття матеріалів дозволяє активізувати відчуття, сприйняття, зорово-рухову координацію;
- ✓ кожне заняття з використанням елементів сенсорної інтеграції викликає у дітей емоційний підйом, навіть малоактивні діти беруть активну участь в занятті;
- ✓ з'являється позитивна мотивація до мовленнєвої діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Використання сенсорного обладнання дозволяє розкрити резервні можливості кожної дитини, є дієвим засобом профілактики вторинних дефектів. Елементи сенсорної інтеграції

сприяють збагаченню словника, розвитку граматичної будови мовлення, автоматизації поставлених звуків і введення їх в самостійне мовлення, а найголовніше – у дітей з'являється позитивна мотивація до мовленнєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айрес Э. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития / Э. Айрес. – Теревинф. – 2017 г. – 277 с.
2. Антохіна Н. В. Використання методів сенсорної інтеграції в роботі з дітьми, що мають порушення зору в умовах ДНЗ / Н. В. Антохіна, Л. В. Ковальова // Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції – Лисичанськ : ФОП Пронькіна К. В. – 2016. – 198 с.
3. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. / А. М. Богуш. Навчально-методичний посібник. – К. : Видавничий Дім «Слово». – 2008.
4. Скрипник Т. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом / Т. Скрипник // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2016. – 4 (80) – с. 24-31.
5. Фаласеніді Т. М. Порушення сенсорної інтеграції у дітей з особливими потребами / Т. М. Фаласеніді, М. Я. Козак // Молодий вчений. – 2017. – №9 (49).
6. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник / М. К. Шеремет. – К. : ВД «Слово», 2014. – 675 с.

УДК 376.1-056.264-053.4

Л. Л. Стахова

кандидат педагогічних наук,
ст. викладач кафедри логопедії
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

Ю. О. Іванія

магістрант спеціальності
Спеціальна освіта (Логопедія,
Спеціальна психологія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

АКТИВІЗАЦІЯ СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті висвітлений зміст корекційно-розвивальної роботи з активізації словника дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

В статтє представлено содержание коррекционно-развивающей работы по активизации словаря детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи.

The article covers the content of the correction-development work on the revival of the vocabulary of children of the senior preschool age with general underdevelopment of speech.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, активізація словника, корекційно-розвивальна робота, діти старшого дошкільного віку.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, активизация словаря, коррекционно-развивающая работа, дети старшего дошкольного возраста.

Keywords: general underdevelopment of speech, activation of vocabulary, correctional developmental work, children of the senior preschool age.

Постановка проблеми. В останній час збільшується кількість дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, які спричинені фізіологічними недосконаlostями, патологічними станами, недостатньою увагою з боку батьків, заміною живого спілкування дорослих з дитиною на переважне проведення часу за комп'ютером та перед телевізором.

Порушення мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення проявляється у вигляді обмеження словникового запасу, недорозвинення граматичної будови мовлення, труднощів актуалізації слів, особливостей формування фонетико-фонематичних процесів, порушення складової структури. Несформованість словникового запасу обумовлює помилки під час словозміни і словотворення, порушення синтаксичної структури, зв'язку слів в простих і складних реченнях, незакінченість формування звуковимови. Формування лексичної системи мови є однією з важливих завдань корекційно-розвивальної роботи з дітьми із ЗНМ, тому як старший дошкільний вік є тим періодом, коли словник розвивається швидкими темпами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгводидактичний аспект зазначеної проблеми знайшов своє практичне відображення у великій кількості дисертаційних досліджень останніх років О. П. Амацьєва, Л. І. Березовська, Н. В. Савінова [1, 2, 6]. Н. А. Лопатинською були проведені дослідження щодо застосування префіксальних дієслів дітьми старшого дошкільного віку та розуміння

дітьми семантики цих дієслів [4]. Т. С. Науменко започаткувала ряд досліджень, що вивчають такі питання як форми, методи, умови і засоби активізації мовлення дітей раннього віку в умовах дошкільного закладу [5]. Л. Т. Лактюшина порушила питання удосконалення використання дієслівної лексики дітей із загальним недорозвитком мовлення та визначення шляхів ефективного оволодіння дієсловами. Х. Я. Сайко, Ю. В. Шаблінська виявили особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення [6].

Мета статті – висвітлити особливості розвитку словенка дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення та зміст корекційно-розвивальної роботи з активізації словника дітей зазначеної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичне обґрунтування загального недорозвинення мовлення (ЗНМ) було здійснене Р. Є. Левіною та групою співробітників НДІ дефектології при проведенні обстеження дітей усіх вікових груп щодо різноманітних форм мовленнєвої патології [8].

Діти що мають загальне недорозвинення мовлення III рівня складають найбільшу, основну категорію дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення в закладах дошкільної освіти. Ці діти застосовують загально-вживані слова в побуті і можуть використовувати прості фрази. У своєму мовленні можуть подекуди визначати назви предметів, дій, окремих ознак. Діти старшого дошкільного віку відповідають на запитання за картинкою, можуть розповісти про свою сім'ю, про знайомі їм події у навколишньому середовищі, проте фразовому мовленню дітей характерні недоліки лексико-граматичного та фонетико-фонематичного розвитку [7]. У мовленні дітей із ЗНМ III рівня спостерігається неточне семантичне вживання слів, використання їх у розширеному значенні, дисбаланс в обсязі активного та пасивного словника, дітям складно підбирати синоніми, антоніми, в особливості до таких слів, які вимагають добору іншого слова з новим значенням. У зв'язному мовленні діти мало використовують прикметники, прислівники, чис-

лівники і складні прийменники, не вживають узагальнюючі слова, метафори і епітети.

Через обмежений лексичний запас, багаторазове використання слів з однаковим лексичним значенням мовлення дітей стає аграматичним, нелогічним, незв'язним, бідним і стереотипним.

Головним завданням словникової роботи в закладах дошкільної освіти є активізація словника – накопичення більшої кількості слів використовуваних в мовленні, зміст яких точно розуміє дитина [7]. Робота над словом спрямована на розширення активного словника, на формування умінь замислюватися над навчанням слова і свідомо використовувати лексичні засоби в самостійному висловлюванні – все це є тим фундаментом, на якому будується подальше засвоєння мови і розвиток культури мовлення. Учитель-логопед спонукає дітей до вживання тих слів в мовленні, які більш точно підходять за змістом.

Спеціально підібрані прийоми активізації словника мають викликати в дитини увагу до самостійного вибору правильного слова, формувати точність та яскравість мовлення. У корекційній роботі важливо, щоб нове слово увійшло до активного словника дитини, що є можливим за умови, коли це слово закріплено та відтворено дитиною в мовленні: дитина має не тільки почути слово, а вимовити його декілька разів у різних мовленнєвих конструкціях у поєднанні з іншими словами.

Під час словникової роботи учитель-логопед збагачує та активізує словник дітей іменниками, дієсловами, прикметниками, прислівниками за тематичними блоками. Педагог формує родові і видові узагальнюючі поняття (*квіти – польові, лісові, лугові, садові, кімнатні; весна – рання, пізня; дерева – фруктові, дикоростучі*), формує в дітей уміння добирати частини до цілого (*дерево – стовбур, гілки, листя, корінь; пташка – крила, голова, дзьоб, лапки, пір'я*), збагачує словник іменниками на позначення абстрактних понять (*радість, доброта, сум, чистота, порядок, шанування, вітання*), часу та простору (*ранок, день, світанок, сутінки, тиждень, далечінь, вирій*), взаємовідносин між людьми (*любов, дружба, чемність, подяка, образа*).

Так як діти старшого дошкільного віку із ЗНМ майже не використовують прикметники та прислівники, необхідно звертати увагу на збагачення словника дітей даними частинами мови та формування вміння використовувати їх у власному мовленні. Робота учителя-логопеда спрямована на активізацію в словнику дітей прикметників і прислівників на позначення зовнішності, психічних властивостей, особливостей характеру, рис поведінки людей, тварин, ознак, якостей, властивостей предметів (*охайний, злий, добрий, хитрий, сміливий, сором'язливий, твердий, сухий, м'який, холодно, боязко, зле*), відносних (*осінній, дощовий, мовленнєвий, скляний, дерев'яний*), якісних (*довгий, широкий, світлий*) та присвійних (*бабусин, татів, лисиччин, солов'їний*) прикметників, прикметників з ознакою неповної міри якості (*темний – темнуватий, теплий – теплуватий, солодкий – солодкуватий, великий – великуватий*).

У активному словнику дітей на логопедичних заняттях закріплюються прислівники на позначення місця (*тут, попереду, внизу, далеко, поруч*), часу (*тепер, давно, завжди, ніколи, завтра, восени*), стану природи (*холодно, тепло, морозно, ясно, туманно, слизько*), настрою людини (*радісно, приємно, сумно*), способу дії (*тихо, гучно, швидко, повільно*).

Слід звертати увагу на уточнення значення слів на основі протиставлення антонімів (*надівати – знімати, зав'язувати – розв'язувати, сісти – встати, твердий – м'який, ледачий – працьовитий, багато – один, швидко – повільно, голосно – тихо*), співвіднесення слів, у значенні яких багато спільного (*спати – дрімати, махати – вертити – крутити – метляти (хвостом), іти – падати – сипати – валити – порохити – мести (про сніг), дощ – злива, паркан – тин – мур, ніс – хобот – дзьоб*), встановлення багатозначності слів (*земля (грунт) – Земля (планета), лютий (злий) – лютий (місяць), повертати (голову) – повертати (книгу)*) та закріплення і збагачення запасу синонімів (*дозрівати – достигати, чаклувати – чарувати, піклуватися – турбуватися, картопля – бараболя, гостинець – подарунок, магазин – крамниця, дім – будинок, сильний – дужий*).

Особливе місце в корекційно-розвивальній роботі займає робота із закріплення правильного вживання займенників: особових (*я, ми, ти, ви, він, вона, вони*), присвійних (*мій, моя, моє, мої, її, його, твій, свій, наш*), означальних (*такий же, така ж, таке ж, такі ж*); числівників: кількісних (*один, три, п'ять*), порядкових (*перший, третій, п'ятий*) і збірних (*троє, п'ятеро*).

Під час корекційно-розвивальної роботи дітей ознайомлюють з поняттям «наголос», з роллю наголосу в утворенні значення слова, розвивають чутливість до образного слова, стимулюють до вживання образних висловів (*сонце прокинулось, квітка умілась россою, весна-красна, грізна хмара, червона калина*), збагачують мовлення порівняльними зворотами (*очі, як намистини; чорний, як ніч; хитрий, як лис; волосся, як пшениця*).

З метою формування вміння вживати слова слід практикувати завдання на складання речень з окремим словом (іменником, прикметником, дієсловом тощо). Поєднуючи слова у словосполучення та речення, діти закріплюють навички свідомого вживання слів у різних граматичних конструкціях

Педагогу потрібно створити таку ситуацію для дитини в якій вона буде хотіти висловитись та поділитись враженнями, необхідно забезпечити активне оточення дітей, звертати увагу на зміни в навколишньому середовищі, що допоможе активізувати мовлення дитини.

Висновок. Активізація словника дітей позитивно впливає на розвиток усіх компонентів мовлення та інших психічних процесів. За умови ознайомлення з новими предметами, явищами, ознаками предметів і дій у дитини з'являються великі можливості для самостійного вираження своїх думок, усвідомленого відображення в мовленні різноманітних зв'язків і відносин між предметами і явищами. Робота з активізації словника дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ є важливою для мовленнєвого та пізнавального розвитку дітей, для розвитку комунікативних можливостей з урахуванням завдань повноцінної підготовки до навчання в школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аматыєва О. П. Дидактична гра як засіб формування експресії мовлення у дітей старшого дошкільного віку / О. П. Аматыєва, О. Єфремова // *Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського*. – О., 2000. – Вип. 12.
2. Березовська Л. І. Розвиток творчого мовленнєвого самовираження старших дошкільників в ігрових казкових ситуаціях : дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Л. І. Березовська // *Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса)*. – О., 2004. – 220 с.
3. Кравцова І. В. Корекційно-розвивальної роботи з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення / І. В. Кравцова, Л. Л. Стахова – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. – 60 с.
4. Лопатинська Н. А. Активізація вживання префіксальних дієслів і розуміння їх семантики дітьми старшого дошкільного віку: дис... канд. пед. наук: 13.00.02; / Н. А. Лопатинська // *Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського*. – О., 2000. – 232 арк. – арк. 166-188.
5. Науменко Т. І. Активізація речі дітей раннього віку в дошкільних учредженнях : автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Т. І. Науменко. – К., 1991. – 25 с.
6. Сайко Х. Я. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення / Х. Я. Сайко, Ю. В. Шаблінська // *Молодий вчений* 2017. – №3.
7. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / Трофименко Л. І. За ред. Є. Ф. Соботвич – К. : «Актуальна освіта», 2007. – 120 с.
8. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене / За ред. М. К. Шеремет. – К. : Слово, 2014. – 672 с.

1. Аматыєва О. П. Дидактична гра як засіб формування експресії мовлення у дітей